

Aníbal Quijano (1928–2018)

Aníbal Quijano, a Carlos Mariáteguihoz mérhetőn eredeti, perui marxista társadalomkutató, aki az őshonos népekre mint a perui forradalom lehetséges szereplőire tekintett, életének 90. évében itt hagyott minket. A marxista Quijano többek között megmutatta, hogy az *eurocentrikus modernitás* körülményei között a népesség társadalmi besorolásának alapja nem az osztály, hanem a rassz (*raza*). A marxizmus Quijano-féle rasszosítása (*racialización*), amit afrikaribbi marxisták inspiráltak, és Latin-Amerikában az őslakosokra és a meszticekre alkalmaztak, rendkívül eredeti elméleti és gyakorlati következményekkel jár, s számos olyan problémát vet fel, amelyek világszerte foglalkoztatják a társadalomtudományok művelőit (amilyen például az „episztemológiai dekolonizáció” [*decolonización epistemológica*] kérdésköre, amit először Aníbal fogalmazott meg).

Mint a *dependenciaelmélet* egyik megalkotója, Quijano – a latin-amerikai valóság ismerete alapján – radikális változást tartott szükségesnek a marxizmusban. Ha csupán *A hatalom gyarmatisága, az eurocentrizmus Latin-Amerikában* (*Colonialidad del poder, eurocentrismo y América Latina*) című tanulmányára utalunk (amely megtalálható a műveiből 2014-ben, Buenos Airesban kiadott kitűnő antológiában is),* főbb tézisei rendkívül világosan állnak előttünk.

A klasszikus marxizmussal szemben, amely a *társadalmi osztály* kategóriájából kiindulva, úgy gondolja, hogy a szocialista forradalom a feudális szakaszt követően kifomálódott burzsoázia ellen visel harcot, Quijano így vélekedik: „Ahhoz, hogy azt hihessük: Latin-Amerikában nemcsak lehetséges, hanem szükséges is az európai modell szerinti polgári-demokratikus forradalom, először is el kéne fogadni

* Aníbal Quijano: *Cuestiones y Horizontes. De la Dependencia Histórico-Estructural a la Colonialidad/Descolonialidad del Poder*. Colección Antologías del Pensamiento Social Latinoamericano y Caribeño. Buenos Aires. CLASCO, 2014.

A tanulmány digitálisan elérhető: <http://www.decolonialtranslation.com/espanol/quijano-colonialidad-del-poder.pdf>, illetve angol fordításban: <https://www.decolonialtranslation.com/english/quijano-coloniality-of-power.pdf>

Latin-Amerikában [...] 1) a feudalizmus és a kapitalizmus közötti szakaszosságot (*relación secuencial*); 2) a feudalizmus létezését, s következésképpen a feudális arisztokrácia és a burzsoázia közötti kapcsolatot; 3) egy ilyen forradalmi vállalkozás véghezvitelében érdekelt polgárság meglétét.” Következtetése, hogy Latin-Amerika történelmében „anti-feudális, ergo eurocentrikus értelemben vett demokratikus forradalom történelmileg mindig is lehetetlenség volt”, egyszerűen azért, mert itt feudalizmus nem létezett (amint arra Sergio Bagú már 1949-ben rámutatott).*

Még a szocialista forradalmak esetében is, „az eurocentrikus ábrándozás (*espejismo*) a szocialista forradalomról mint állami ellenőrzésről és a munka feletti ellenőrzés államosításáról [stb.] két, alapjaiban téves előfeltételezésen nyugszik. Az első: a homogén kapitalista társadalom létezése [...] Láttuk már, hogy ilyesmi sohasem valósult meg Latin-Amerikában [...] A második: az az elképzelés, miszerint a szocializmus azt jelenti, hogy államosítjuk a hatalom és a társadalmi élet minden területét, kezdve a munka [...] állami ellenőrzés alá vételével. Quijano ellenezte az autoriter állam szerepét az új társadalomban. „Egy szocialista forradalomnak történetileg szükségszerűen a hatalom egésze ellen kell irányulnia [...], s értelmet csakis akkor nyer, ha az emberek mindennapi életében mint a társadalmi létezésük feltételei feletti kontroll újraelosztása (*redistribución*) jelenik meg.” [...]

Valójában magyarázó ereje csakis „(Latin-)Amerika, illetve a gyarmati/modern és eurocentrikus kapitalizmus mint a globális hatalom új típusa kialakulásának van”. „A világ népessége társadalmi besorolásának kritériumát a rassz fogalma” jelenti. A rassz teszi lehetővé az őslakosok vagy a rabszolgák munkájának munkabérfizetés nélküli elsajátítását, s teremti faji felsőbbbséget a fehér ember számára a színesbőrűek felett. Ez „szolgált eszközként a hódítás nyomán kikényszerített uralmi viszonyok legitimálásához.” Ilyenképpen a megszülető tőke szabályozta a munkát, és alapozta meg dominanciája által a politikai hatalom gyarmatiságát. Az új *geokulturális identitás* (*identidad geocultural*) így mint „a világpiac fölötti ellenőrzés centruma jelent meg” az észak-atlanti térségben (felváltva a Mediterráneumot) [...].

Az új, globális hatalom modellje új, globális szubjektivitást is magára öltött, s egy régi, sohasem létezett európai hegemoniáról szóló

* Sergio Bagú: *Economía de la sociedad colonial: ensayo de historia comparada de América Latina*. Buenos Aires, 1949.

történetet dolgozott ki. Egy új, szimbolikus univerzum volt hivatva bizonyítani Európa felsőbbbségét azáltal, hogy új, időbeli távlatot teremtett [...], kijelölte a gyarmatosított népek történelmének és kultúrájának helyét a múltban, egy olyan útvonal (*trayectoria*) mentén, amelynek végpontja Európa.” A hegemoniának ezt a történeti szakaszát nevezték el *modernitásnak*.

„A modernitás eszméje, kizárólag vagy főként, az újdonságra, a haladásra, a racionálisan tudományosra, a laikusra és a szekulárisra utal”, minden más kultúra elmaradt, primitív, és fejletlen.

Az effajta modern eurocentrikusság következménye a periférikus népek körében az „ellenőrzés a munka, az erőforrások és a termékek felett [...]”; ellenőrzés a nemek felett [...]”; ellenőrzés a hatalom felett [...]”; ellenőrzés a személyközi kapcsolatok felett; [...] ez válik globális hatalmi mintává.”

A feladat az, hogy megtörjük ezt a függést az európai, kapitalista, rasszista és szexista modernitástól, mint egy olyan hatalmi mintától, amelynek része a termelés globális, eurocentrikus felfogása is, s amelynek a gyarmati elitnek mindmáig foglyai.

Ezért Aníbal, aki egyik alapítója ama szellemi közösségnek, amely Duke (Walter Mignoló), Berkeley (Ramón Grosfoguel), Binghamton (I. Wallerstein), Stony Brook (Eduardo Mendieta), Mexikó (közülünk néhányan) és Bogotá (S. Castro-Gómez) egyetemei és sok más egyetem és értelmiségi körül jött létre, egy egész elméletet érlelt ki az *episztemológiai dekolonizáció* fogalma körül. A *dekolonizációs fordulat* (*giro descolonizador*, Nelson Maldonado-Torres kifejezésével) célul tűzte ki, hogy felszabadítsa az általában vett társadalomtudományokat (esetemben különösen a filozófiát), illetve a Dél országainak értelmiségét az európai és észak-amerikai mentális gyarmatiság (*colonialidad mental europeo-norteamericana*) alól. Időközben ez a kritikai-elméleti irányzat világméretűvé terebélyesedett, s elterjedt Afrikában, Ázsiában, Latin-Amerikában, Európában és az Egyesült Államokban is, amiben Aníbal Quijanónak meghatározó szerepe volt.

Enrique Dussel

(Fordította: Lugosi Győző)

Eredeti megjelenés: *La Jordana*, 2018. június 10.

<https://www.jornada.com.mx/2018/06/10/opinion/020a1mun#>